

УДК 316.74.37

Д. О. Хуткий

канд. соціол. наук, ст. викладач
кафедри соціології Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
2, вул. Сковороди, м. Київ, 04070, Україна

МОТИВАЦІЇ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ, КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ І ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ-СОЦІОЛОГІВ НАУКМА

У статті проаналізовано мотивації вибору професії, кар'єрні орієнтації і реалії працевлаштування студентів-соціологів Національного університету «Києво-Могилянська академія» на основі емпіричних даних трьох моніторингових кількісних опитувань.

Ключові слова: професія, працевлаштування, студенти, соціологи.

За даними сайту «освіта в Україні», освітні послуги за соціологічним спрямуванням надають 64 ВНЗ [1]. Щоправда, з них саме за напрямом «соціологія» навчають 20 ВНЗ [2, 260]. Але виникає низка закономірних питань: яка мотивація до опанування професії студентів-соціологів? у якій діяльності вони мріють самореалізуватись? які їхні очікування щодо працевлаштування? де й ким вони насправді працюватимуть? чи всі зможуть працювати за фахом? який професійний шлях чекає на решту випускників, які мають адаптуватися до соціальних змін в Україні?

Таким чином, соціальна проблема полягає у суперечності між підготовкою значної кількості соціологів в Україні та можливостями їх працевлаштування в умовах світової соціально-економічної кризи. Як зазначає Г. Б. Соколова, соціально-економічна криза останніх років спричинила низку проблем, зокрема: нестача робочих місць, незбалансованість пропозиції робочої сили із попитом на неї і як наслідок — високий рівень безробіття [3, 59]. Ця проблема посилюється на останніх роках навчання, коли частина студентів прагне працювати, але у цей же час має завершити навчання. Отже, наукова проблема — це суперечність між потребою у знанні щодо професійних мотивацій, кар'єрних очікувань та дійсного працевлаштування студентів-соціологів в Україні та відсутністю такого знання.

Можливі перспективи працевлаштування в цілому ґрунтовно розглядає Л. В. Шинкаренко, яка узагальнила основні види діяльності соціологів в Україні: викладання соціології та суспільних дисциплін; професійна діяльність у соціологічних центрах; праця на державних посадах; робота у виборчих кампаніях, у центрах дослідження та вивчення громадської думки; фахова робота в центрах зайнятості населення, соціологічних службах профспілкових органів; робота з кадрового менеджменту та експертно-економічного прогнозування; маркетингові ринкові дослідження та PR-технології; діяльність у службах органів місцевого самоврядування

ня, виховна робота серед молоді; фахова праця у соціологічних та психологічних службах державних силових структур [2, 259–260].

При цьому вкрай мало емпіричних досліджень очікувань студентів-соціологів і реалій працевлаштування випускників-соціологів. Чи не єдино доступними даними з цієї вузької проблематики є результати опитування випускників 1991–2011 років факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі — КНУ ім. Т. Шевченка) [4]. Зокрема, за результатами цього дослідження було виявлено, що для студентів найважливіший фактор вибору роботи — рівень оплати; 63 % студентів старших курсів працюють вже під час навчання; серед них 54 % працює не за фахом; існують два основних шляхи професійної реалізації соціологів — соціолог-науковець (у сферах науки та освіти) та соціолог-практик (у сфері бізнесу); переважна більшість випускників працюють у приватному секторі і тільки 36 % у дослідницьких установах та компаніях (обсяг вибірки студентів — 129, вибірки випускників — 82) [5]. Але якщо є дані про очікування студентів і працевлаштування випускників хоча б одного ВНЗ, то про мотивацію вибору соціологічного фаху на даний момент дані знайдені не були.

Таким чином, залишаються невідомі професійні мотивації, кар'єрні орієнтації та працевлаштування студентів-соціологів інших ВНЗ. Для вирішення цієї проблеми було проведено опитування студентів-соціологів Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі — НаУКМА).

Отже, мета дослідження, представленого у даній статті, — з'ясувати професійні мотивації, кар'єрні орієнтації та працевлаштування студентів-соціологів НаУКМА.

Емпіричну базу дослідження складають результати трьох кількісних соціологічних опитувань, проведених протягом щонайменше трьох років методом анонімного анкетування: (1) студентів-соціологів 1 року навчання бакалаврату НаУКМА у 2010, 2011, 2012 роках (обсяги вибірок і величини похибок: 30 і 0 %, 40 і 4,1 %, 55 і 5,5 % відповідно); (2) студентів-соціологів — слухачів авторського професійно орієнтовного курсу 3–4 років навчання бакалаврату у 2006, 2008, 2010, 2012 роках (обсяги вибірок і величини похибок: 15 і 17,5 %, 22 і 9,9 %, 16 і 11,3 %, 10 і 21,8 % відповідно); (3) студентів 2 року навчання магістерської програми «Соціологія» НаУКМА наприкінці навчання у 2005, 2006, 2007 роках (обсяги вибірок і величини похибок: 14 і 14 %, 16 і 10 %, 12 і 18,7 % відповідно).

У цій статті всі твердження щодо одномірних розподілів розраховані на рівні значущості 0,05. Гіпотези про значущість різниці відсотків перевірялась за χ^2 -критерієм, а гіпотези про значущість різниці середніх — за t -тестом Стьюдента. Гіпотези про наявність статистичних зв'язків між змінними перевірялись на основі коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

Для визначення мотивації вибору професії було здійснено репрезентативне опитування студентів-соціологів першого року навчання НаУКМА у 2010, 2011 і 2012 роках. Результати відповідей на блок запитань про мотивацію наведені на рисунку 1.

Якщо припустити, що головна мотивація вибору професії збігається з визначальною мотивацією вибору роботи, то має спостерігатися описана Г. Б. Соколовою закономірність, що у трудовій мотивації молоді мотив великої зарплатні виявляється вирішальним у виборі місця роботи, хоча для молодих людей важливий і зміст роботи, її «цікавість» [3, 61–62]. Тобто ключовими чинниками вибору професії мають бути прагматичні міркування.

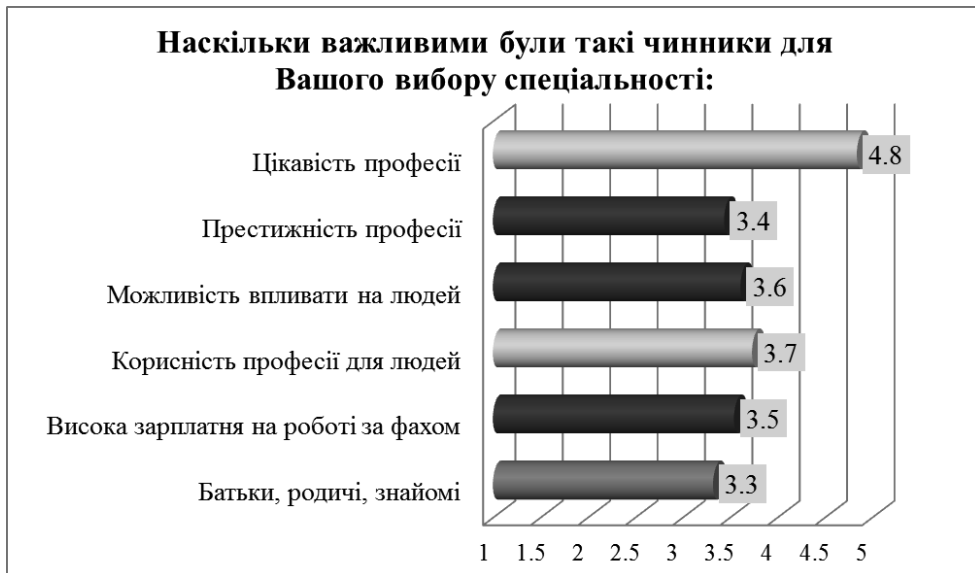

Рис. 1. Важливість для студентів різних чинників вибору фаху соціолога (Середні арифметичні значення відповідей на кожне запитання за шкалою від 1 — «зовсім неважливий» до 5 — «дуже важливий»; мінімальний обсяг агрегованої вибірки студентів 2010–2012 років опитування $n=122$)

Однак першим неочікуваним результатом дослідження виявилася відмінність від вищезазначеної закономірності. Адже, як свідчать дані опитування, саме «цікавість професії», на думку респондентів, є найважливішим чинником вибору професії студентами-соціологами 1-го курсу НаУКМА. Також показово, що після чинника «цікавості професії» (середнє арифметичне 4,8 — близько до «дуже важливий») друге місце займає чинник «корисність професії для людей» (середнє арифметичне 3,7 — близько до «радіше важливий»), тобто два найважливіші чинники є непрагматичними. Можливо, це пов'язано з тим, що це специфічна категорія молоді, яка вступила до ВНЗ, і що вони тільки починають навчання і мають ідеалістичні погляди щодо фаху, а наприкінці для вибору роботи матимуть інші критерії. Хоча чим старші студенти, тим більше вони цінують цікавість професії (величина кореляції з віком $\rho=+0,20$).

Друга за значимістю група чинників є виразно прагматичною: «можливість впливати на людей», «висока зарплатня на роботі за фахом» та

«престижність професії» (середні арифметичні 3,6, 3,5 і 3,4 відповідно) і включає всі три виміри стратифікації за М. Вебером (за доходом, за владою, за престижем). Для студентів можливість впливати на людей важливіша, ніж для студенток, імовірно, через вищий рівень екстраверсії (що було виявлено в іншому опитуванні серед тих же років навчання [6]). Цікаво, що з роками вступу важливість чинників як високої зарплатні, так і престижності професії зменшується (важливість високої зарплатні для студентів 2012 року вступу була меншою (середнє арифметичне 3,3), ніж для студентів 2010 і 2011 років вступу (середні арифметичні 3,7); а величина кореляції престижності професії з роком вступу $\rho = -0,20$). Можливо, це спричинено тим, що з кожним роком вступу абітурієнти все меншою мірою сприймають соціологію як прибуткову, але як так само цікаву і корисну професію.

І зовнішній чинник — вплив батьків, родичів і знайомих — у середньому визнається найменш важливим. При цьому студентки більш схильні піддаватися такому впливу, ніж студенти (середні арифметичні 3,4 проти 3 відповідно). Можливо, це також спричинено тим, що студенти є більш екстравертованими і в тому числі більш асертивними [6].

З метою дізнатися про кар'єрні орієнтації студентів-соціологів були опитані слухачі авторського професійно орієнтовного курсу «Глобальна соціологія» 3–4 років навчання бакалаврату НаУКМА. Студентам ставилось запитання з можливістю обрати кілька варіантів відповіді «У якій царині діяльності Ви себе уявляєте за 10 років?» — відповіді на запитання представлені на рисунку 2.

Рис. 2. Важливість для студентів різних чинників вибору фаху соціолога (Відсотки відповідей на запитання із сумісними альтернативами; обсяг агрегованої вибірки студентів 2006, 2008, 2010, 2012 років опитування $n=63$)

Характерно, що, за класифікацією Л. В. Шинкаренка, НаУКМА готує соціологів-дослідників, соціологів-учених, соціологів-викладачів [2, 260]. Виходячи з цього, логічно висунути гіпотезу, що серед кар'єрних орієнтацій студентів-соціологів мають переважати академічні спрямування.

Однак виявилось, що тільки 9,5 % опитаних планували займатись наукою і стільки ж — викладанням (це буквально по 6 потенційних науковців та викладачів за всі роки опитування). Для порівняння: в опитуванні студентів КНУ ім. Т. Шевченка близько 18 % студентів після закінчення навчання хотіли би вступити до аспірантури в Україні, що є близьким до застосованого вище показника щодо орієнтації на академічну кар'єру [5]. Однак відмінності між академічним спрямуванням опитаних студентів двох ВНЗ знаходяться у межах похибки.

Власне соціологічні дослідження приваблюють 39,7 % студентів-соціологів — це цільова група прихильників прикладної соціології у вузькому значенні. Чи не найбільш популярні маркетингові дослідження (42,9 %). Цікаво, що паблік рілейшнз і журналістика знаходяться на другому місці за популярністю (30,2 % і 22,2 % відповідно). Власні знання про суспільство студенти готові застосувати також у підприємництві, політиці та громадській діяльності. Про ймовірність появи нових сфер роботи свідчить деяка професійна невизначеність частини майбутніх випускників-соціологів, серед яких 15,9 % обрали варіант «інше», і — ці описи справді оригінальні та відмінні. Складається враження, що у 2010-х роках перспективними царинами діяльності випускників-соціологів є журналістика, паблік рілейшнз і деякі нові сфери.

Яка частина студентів-соціологів працює і де ж, можливо перевірити за результатами опитувань студентів магістерської програми «Соціологія» НаУКМА наприкінці навчання у 2005, 2006 і 2007 роках. Зважаючи на те, що на останньому році навчання магістеріуму навчальне навантаження невелике і що для студентів робота настільки ж важлива, як і навчання (за результатами іншого дослідження на основі цього ж масиву даних [6]), резонно постулювати гіпотезу, що на час опитування значна частина респондентів працюватиме.

Справді, як виявилось, доволі велика частка опитаних студентів-соціологів магістеріуму НаУКМА працювали наприкінці навчання: 78,6 % у 2005 році, 100 % у 2006 році і 83,3 % у 2007 році. Це більша частка, ніж серед студентів КНУ ім. Т. Шевченка, з яких час від часу чи постійно працюють 63 % [5]. Хоча ці відмінності можуть бути спричинені різною вибіркою (6-й рік навчання у НаУКМА і 4–6-й роки навчання у КНУ ім. Т. Шевченка). Було з'ясовано, що частина студентів-соціологів магістеріуму НаУКМА працюють неповний робочий день, а частина — повний робочий і навіть більше, що у середньому дає близько 42 робочих години на тиждень. Закономірно, що, на думку студентів, опитаних у 2007 році, робота на навчання впливала неоднозначно, а от навчання на роботу — радше позитивно (для 60 % респондентів).

Якщо роботою за фахом вважати виключно науку, викладання і соціологічні дослідження соціальних проблем, то, судячи з кар'єрних орі-

ентацій, тих, хто працює за фахом, має бути меншість. Однак серед тих, хто працював на момент опитування, на запитання, чи працюють вони за фахом, у 2005 році ствердно відповіли 81,8 % (відповіді на запитання дихотомічної шкали із двома варіантами: «так» і «ні»). Серед працюючих респондентів у 2006 році суто за фахом працювали 25 % і частково за фахом 43,8 % (відповіді на запитання порядкової шкали із трьома варіантами: «так», «почасти так, почасти ні», «ні»). У 2007 році серед тих, хто працював на момент опитування, суто за фахом працювали 30 % і радше за фахом 60 % (відповіді на запитання порядкової шкали із п'ятьма варіантами: «так, за фахом», «радше за фахом», «важко сказати», «радше не за фахом», «ні, не за фахом»). Через відмінність формулювання запитань складно порівняти ці результати з даними опитувань серед студентів КНУ ім. Т. Шевченка.

Як бачимо, гіпотеза про те, що за фахом працює меншість опитаних студентів-соціологів НаУКМА, підтвердилася лише частково. Безперечно, відповіді на точніші запитання із принаймні 3 альтернативами свідчать, що суто за фахом працюють 25–30 % випускників МП «Соціологія». Однак частка тих, хто вважає, що працює за фахом або радше за фахом, коливається у діапазоні від 68 % до 100 %. Імовірно, значна частина випускників прагне продемонструвати, що їхня робота таки пов'язана із соціологією, щоправда у ширшому сенсі — як застосування соціологічних підходів і методів для дослідження та соціальних змін окремих соціальних інституцій. У яких же сферах працюють випускники-соціологи КМА? Як було з'ясовано з відповідей на відкриті запитання й оголошено на конференції з публічної соціології автором статті, крім викладання, науки та суто соціологічних досліджень, це в основному: маркетинг, медіа-дослідження, комунікації, управління проектами у громадських організаціях, освіта, політична аналітика, підприємництво, фінансовий сектор, торгівля, бренд-менеджмент, реклама, журналістика [7, 6].

Таким чином, серед чинників вибору професії соціолога студентами-соціологами НаУКМА першочерговими за важливістю є непрагматичні і тільки другорядними є прагматичні чинники, причому з роками вступу важливість прагматичних чинників зменшується. Найбільш поширеними кар'єрними орієнтаціями студентів-соціологів НаУКМА є маркетингові і соціологічні дослідження, другими за поширеністю є паблік рілейшнз і журналістика, натомість наука і викладання є одними з найменш бажаних напрямків діяльності. Більше трьох четвертих опитаних студентів-соціологів магістеріуму НаУКМА працюють наприкінці навчання. Від чверті до третини опитаних працюючих випускників-соціологів бакалаврату та магістеріуму НаУКМА працюють суто за фахом, приблизно половина працює в суміжних професіях і тільки меншість працює скоріше або зовсім не за фахом.

Можливо, в українському суспільстві є попит на освічених, орієнтованих на інновації фахівців у відносно нових сферах, які в Україні тільки розвиваються і не є достатньо диференційовані та інституціоналізовані. Реалії працевлаштування випускників-соціологів НаУКМА демонструють,

що завдяки отриманій освіті вони справді працюють у широкому спектрі сфер зайнятості. Чинниками розмаїття працевлаштування, імовірно, є і міждисциплінарність вищої освіти, і принцип вільного вибору курсів, і мультипарадигмальність соціології. І це може бути перевагою, адже це свідчить про те, що завдяки широкій освіті і вмінню швидко навчатися новому випускники ефективно реалізують себе у різних професіях.

Зважаючи на отримані результати, перспективним напрямком подальших досліджень може бути опитування більшої кількості випускників соціологічних спеціальностей для виявлення їхніх кар'єрних шляхів, стратегій працевлаштування, необхідних для професійної роботи знань, вмінь і особистих якостей. Таке знання надасть можливість запровадити зміни до фахової підготовки соціологів, адаптивні для сучасного ринку праці в українському суспільстві, що зазнає змін.

Список використаної літератури

1. ВНЗ. Соціологія. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osvita.com.ua/ua/universities/?directions=29&main=universities>. — Назва з екрану.
2. Шинкаренко Л. В. Особливості майбутньої підготовки майбутніх соціологів / Л. В. Шинкаренко // Педагогічний альманах. — 2011. — Вип. 11. — С. 258–261.
3. Соколова Г. Б. Проблеми працевлаштування молоді: регіональний аспект / Г. Б. Соколова // Соціологія майбутнього: науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. — 2011. — № 2. — С. 56–65.
4. Опитування випускників 1991–2011 років факультету соціології. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.soc.univ.kiev.ua/uk/news/opituvannya-vipusknikiv-1991-2011-rokiv-fakultetu-sociologiyi>. — Назва з екрану.
5. Випускник-соціолог на ринку праці: звіт за результатами дослідження (лютий–березень 2013). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/newsfiles/report_all_3_researches_2013_18_04.pdf. — Назва з екрану.
6. Хуткий Д. О. Особистісні риси та ціннісні орієнтації студентів-соціологів НаУКМА [Рукопис, електронний ресурс] / Д. О. Хуткий.
7. Хуткий Д. Покликання і професія студентів-соціологів / Дмитро Хуткий // Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми публічної соціології». — Київ: НаУКМА, 2012. — С. 6–7.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2013

Д. А. Хуткий

кандидат социологических наук, старший преподаватель
кафедры социологии Национального университета
«Киево-Могилянская академия»
2, ул. Сковороды, г. Киев, 04070, Украина

МОТИВАЦИИ ВЫБОРА ПРОФЕССИИ, КАРЬЕРНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ И ТРУДОУСТРОЙСТВО СТУДЕНТОВ-СОЦИОЛОГОВ НАУКМА

Резюме

В статье проанализированы мотивации выбора профессии, карьерные ориентации и реалии трудоустройства студентов-социологов Национального университета «Киево-Могилянская академия» на основании эмпирических данных трех мониторинговых количественных опросов.

Ключевые слова: профессия, трудоустройство, студенты, социологи.

D. O. Khutkyy

Candidate of Sociological Sciences, Assistant Professor
Department of Sociology, National University of «Kyiv-Mohyla Academy»
2, Skovorody, Kyiv, 04070, Ukraine

MOTIVATIONS OF CHOICE OF PROFESSION, CAREER ORIENTATIONS, AND EMPLOYMENT OF SOCIOLOGY STUDENTS OF NAUKMA

Summary

On the basis of empirical data of the three monitoring quantitative surveys motivations of choice of profession, career orientations, and employment of sociology students of National University of «Kyiv-Mohyla Academy» are analyzed in the article.

Key words: profession, employment, students, sociologists.